

Кадыров Ы.

САТЫБАЛДЫ НААМАТОВДУН «ТЫНЫМКАНЫ» КЫРГЫЗ СОВЕТ АДАБИЯТЫНДАГЫ АЛГАЧКЫ АҢГЕМЕЛЕРДЕН

Кадыров Ы.

РАССКАЗ «ТЫНЫМКАН» САТЫБАЛДЫ НААМАТОВА ЯВЛЯЕТСЯ ОДНИМ ИЗ ПЕРВЫХ В КЫРГЫЗСКОЙ СОВЕТСКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ

Элибиз эгемендикке ээ болгондон кийин мектепке, окуу жайларга, кечелерге ж.б. жерлерге элге эмгеги сиңген инсандардын ысымын ыйгаруу мезгили болду. "Эр эмгегин эл сактайт" демекчи алардын көпчүлүгү абдан туура коюлду. Алсак, К.Тыныстанов, И.Арабаев, Х.Карасаевдердин ысымдарынын окуу жайларга берилиши коомчулуктун жактыруусуна ээ болгон. Мына ушулардын катарында турган С.Нааматовдун өзүнүн татыктуу ордун ээлеши "Ак ийилет, бирок сынбайт" деген накыл сөздү далилдеп, туура, калыс ой жүгүрткөн адамдарды ыраазы кылды.

С.Нааматов ким экендигин, кандай эмгектерди жасагандыгын, тарыхтагы ордун көпчүлүк билет. Мына ошондуктан өкмөттүн токтому менен анын ысымы Нарын университетине ыйгарылды.

Ошондой болсо да 37-жылы репрессиялангандан кийин атын атоодон коркуп жүрүп ал жаштарга белгисиз болуп калган, анын жасаган эмгектерин кийинки урпактарга жеткирүү биздин милдетибиз. Өзгөчө Нарын университетинин ар бир студенти С.Нааматовдун ысымын сыймыктануу менен атоого тийиш. Азыркы глобалдашуу, компютерлештирүү заманында гезит-журнал, китеп көп окулбай баратса да, биздин мекенчилдик сезимибиз мокобой, кыргыз болгонубузга сыймыктануубуз, улуттун ар намысын коргоо, С.Нааматов сыяктуу чыгаан инсандардын эмер жолун, жасаган эмгегин билуу, анын эли учун жасаган эмгегин ак дилден тегулуп-чачылып сыймык менен айтуу, экинчи эмеру 60 жылдан кийин элине кайтып келген улуу инсандын өмүрүн өрнөк тутуп, ак ниет, адал иштөө биздин парзыбыз.

Айрыкча ысымы берилген Нарын мамлекеттик университетинин жамааты жана студенттери С.Нааматовдун жасаган эмгектерин элге кеңири жеткириши керек. Анткени азыр С.Нааматовдун эл ичинде калган эмгектери бирин-серин гана жана дагы бир кыйынчылыш эмгектери бүт бойдон латын тамгасы менен болгонунда.

Мен анын жазуучулук жагын азыноолак сөз кылайын. 1930-жылы Сатыбалды Нааматовдун "Тынымкан" аттуу китеби чыккан. Ал китепке автордун "Тынымкан" деген аңгемеси киргизилген. Көлөмү 3,6 басма табак.

"Тынымкан" аңгемеси социалисттик курулуштун алгачкы жылдарындагы окуяларды камтып, 4 бөлүмдөн турат. Чыгарманын баш каарманы айылдык келин - Тынымкан. 1-бөлүмдө совет мезгилинин алгачкы жылдарындагы жаңы системанын элге тийгизген таасири, кыргыз эркектеринин аялдарга карата мамилеси, аялдардын азатка чыгууга аракетин, Тынымкандын окуп, сабатсыздыгымды

жоёюн дегенине күйөөсү Матайдын каршылыгы, алардын урушуна баласы Кенжештин данакер болгон кылык-жоругу, акыры Матайдын Тынымкандын окушуна макул болушу, ал түгүл өзү да окумак болгону баяндалат. 2-бөлүмдө ошол айылдагы он бештей түтүндүн кары-жашы, аял-эркеги үч кызыл үйгө бөлүнүп окуй башташканы, бул диний окуу эмес экендигин түшүнүшүп, алар тез эле кат таанып, сабаттуу боло башташканы айтылат. 3-бөлүмдө балдар жапырт мектепке бара баштаганы, ошол айылда шайлоо болуп, ал айылдын мурдагы атка минери Тулебердинин тымызын ез кишисин шайлаттырууга болгон аракетин карабай, жалпы элдин Тынымканды айыл кеңешинин төрагалыгына шайлап алышы баяндалат. 4-бөлүмдө Тынымкандын ишмердиги, ошол айылда кооператив түзүүдөгү Тынымкандын ролу, аялдар азаттыкка чыккан кун катары 8-мартты айыл ичинде алгачкы майрамдоо, 15 жашында күйөөгө берген кыздын атасын, кайнатасын, ортомчуларды бирдей жазага тартуу сыяктуу окуялар камтылган.

Бул окуялар бизге бүгүн анча деле кызыксыздай сезилиши мүмкүн. Бирок ошол учурдун көзү менен Караганда ал мезгил учун абдан актуалдуу тема болгон. Аялдардын азаттыгы, сабатсыздыкты жоюу үчүн күн тартибиндеги №1 маселе болуп турган.

Экинчиден мындай көркөм чыгарма али жок учур эле. Ушул мезгилге чейин 1928-жылы К.Баялиновдун "Ажар", С.Карачевдин "Теңдик жолунда", "Эркисиз күндөрдө", 1929-жылы К.Баялиновдун "Мурат", С.Карачевдин "Төр ага Зейнеп", "Эркин танында" деген гана китептери чыгып, жаныдан сабаты жоюла баштаган эл көркөм чыгармага суусап турган.

Бул китеп 2000 нуска менен чыгып, колдон колго өтүп эл талашып окуган китеп болгон. Анын үстүнө китеп ошол мезгилдеги элдин нукура сөздөрү менен жазылып, көркөм каражат катары элдик макал-лакаптар, каада-салттар пайдаланылган, адамдардагы он-тетири адаттар баяндалган, адамдардын сүйлөшүүсүндөгү диалог ыкмасы кеңири колдонулган. Жогоруда айтылгандай сабатсыздыгы жаңыдан жоюлуп келаткан элге көркөм чыгарма аба менен суудай эле керек болуп, жарык көргөн көркөм адабиятка колдун беш манжасы араң жетип турган учурда С.Нааматовдун "Тынымканы" кыргыз адабиятын түптөөгө атан-төөдөй кызмат өтөп берген.

Жазма адабият дээрлик жок мезгилде жазылган бул аңгемедө мазмун менен форма шайкеш келип, аңгеменин идеялык-эстетикалык таасирдүүлүгүн арттыруу, образдуу сөздөрдүн курулмаларын, сөз айкаштарын, сөздөрдүн өтмө маанилерин, диалогду

автор кеңири колдонгон. Автордун 25 жашында жарык көргөн бул чыгармасы анын чоң адабиятка киришүүгө жасаган алгачкы кадамдарынан болгон.

Баса, анын 1928-жышы "Барса келбес сапар" деген повести журналга жарыяланса, 1929-жылы "Жөжөлөр. Молдо Сасык" деген балдар үчүн аңгемелери өзүнчө китеп болуп жарык көргөн.

1920-жылдарда гана жаңыдан жарала баштаган жазма кыргыз адабияты дароо эле даңгыр жолго түшүп кетпегени түшүнүктүү. Зирек ой жүгүрткөн, көкүрөгү билимдүү адамдардын эстетикалык табитине жооп берген жазма чыгарма, жазуучулук тажрыйба али жок болучу. Ошол кездеги авторлор да абдан эле жаш болушкан, болгону 20-25 жаштын тегерегинде эле, алар өздөрү да 15 жаштарында гана кат таанышкан. Салттуу жазма адабиятыбыз болбогондон кийин, баштооч жазуучулар өздөрү

жаңыдан өздөштүрүп, аңгеме, повесть, пьеса деген адабий жанрларга алгач ирет тиш салышкандыктарын эрдик катары баалаганыбыз оң. Бул чынында эле баатырдык болгон. Ошол кездеги жазуучулардын, анын ичинде С.Нааматовдун эмгектери жаңы жазма адабияттын башатында туруп, аны түптөөгө, кийин дүйнөлүк деңгээлге чыгып, Ч.Айматовдой залкар жазуучуларды жараткан кыргыз адабиятыбызга негиз, пайдубал болгон.

С.Нааматовдун жазуучу катары жасаган эмгеги, алгачкы прозачылар К.Баялинов жана С.Карачев менен катар эле аңгеме жанрына тиш салышы кыргыз совет адабиятынын пайда болушуна жана өнүгүшүнө олуттуу салым кошкондугу, алгачкы прозачылардын катарында болуп, кыргыз адабиятынын башатында тургандыгы менен баалуу.